

УДК 336.027

Палькевич Юлія Святославівна,
*к. е. н., с. н. с., зав. науково-методичним
навчальним комплексом «Банк-Інститут»
Київського інституту банківської справи*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Palkevich Yulia Svyatoslavovna,
*PhD of Economics, Senior Researcher, head of Scientific and
methodological-educational complex "Bank-Institute" of Kiev Institute
of Banking*

STATE REGULATION OF CREDIT PROVIDING FOR AGRICULTURAL ENTERPRISES

Анотація. У статті розглядаються проблеми та напрями державного фінансового забезпечення аграрних підприємств протягом 2013 – 2017 р. р. Особливу увагу зосереджено на перспективах надання фінансової підтримки аграрним підприємствам у вигляді пільгового банківського кредитування. Автором доводиться необхідність подовження термінів кредитування та зменшення плати за користування кредитними коштами, що підтверджується досвідом системи кредитного забезпечення аграрних підприємств економічно розвинутих країн. Надано рекомендації щодо іпотечного кредитування аграрних підприємств під заставу землі.

Ключові слова: аграрні підприємства, державне регулювання, кредитування.

Abstract. The problems and directions of public financial security of agricultural enterprises during 2013 – 2017 are examined in the article.

Particular attention is focused on the prospects for financial support to agriculture in the form of a preferential bank loans. The necessity of extending the loans and reducing the fees for credit funds, as verified by the experience of the system of credit support for agricultural enterprises in economically developed countries, had been proved. Recommendations are given on the mortgage crediting of agrarian enterprises on the land bail.

Keywords: agricultural enterprises, government regulation, credit.

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы и направления государственного финансового обеспечения аграрных предприятий в течение 2013 – 2017 г. г. Особое внимание сосредоточено на перспективах предоставления финансовой поддержки аграрных предприятий в виде льготного банковского кредитования. Автором доказывается необходимость

продления сроков кредитования и уменьшения платы за пользование кредитными средствами, что подтверждается опытом системы кредитного обеспечения аграрных предприятий экономически развитых стран. Даны рекомендации по ипотечному кредитованию аграрных предприятий под залог земли.

Ключевые слова: аграрные предприятия, государственное регулирование, кредитование.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Суттєве скорочення можливостей акумулювання аграрними підприємствами коштів після скасування пільгового оподаткування ПДВ поставило уряд перед необхідністю створення інших джерел фінансування аграріїв, які належать до однієї з найбільш пріоритетних галузей економіки країни. У видатках бюджету на 2017 р. закладено збільшення виплат щодо програм розвитку сільськогосподарських товаровиробників більше ніж у 6 разів порівняно із 2013 р. і у 15 разів порівняно із 2016 р. [7, 9]. Поновлено дію багатьох державних програм, серед яких фінансова підтримка в АПК шляхом здешевлення кредитів (у 2013 – 2014 р. р. пільгові кредити не надавалися), підтримка аграрного страхування тощо [1, 4, 5, 8]. Державне регулювання процесу кредитного забезпечення аграрних підприємств, зокрема у напрямі подовження строків надання кредитів та зменшення плати за користування ними, чітке нормативно-законодавче регулювання процесів агрокредитування є актуальною науково-практичною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням державного регулювання кредитних відносин у процесі розвитку продуктивних сил та виробничих відносин приділяли значну увагу такі класики економічної думки як Дж. Гелбрейт, Дж. М. Кейнс, А. Маршалл, К. Маркс, Дж. С. Мілль, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт, М. Туган-Барановський, М. Фрідман, Й. Шумпетер та ін.

Питанням дослідження сучасного вітчизняного й зарубіжного досвіду державно-

го регулювання фінансового забезпечення аграрних підприємств присвячено науковий доповідь В. Алексійчука, В. Андрійчука, В. Базилевича, Д. Деми, О. Гудзь, М. Дем'яненко, А. Ісаєн, М. Демчишин, С. Колотухи, М. Месея-Веселяка, О. Непочатенко, О. Степанюк, П. Стецюка та ін.

Незважаючи на потужні фундаментальні дослідження питань, які розглядаються у статті, наукові розвідки плеяди сучасних дослідників, перспективи регулювання фінансово-економічної діяльності аграрних підприємств, у т. ч. в частині їх кредитного забезпечення, потребують постійного вдосконалення, пошуку нових підходів з урахуванням швидкого розвитку суспільно-економічних відносин.

Постановка завдання. Метою написання статті є означення перспектив розвитку державного регулювання кредитного забезпечення аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Базою формування обсягів державної підтримки аграріїв у головному фінансовому документі країни [7] став проект Міністерства аграрної політики і продовольства щодо виділення 1 % ВВП від аграрної продукції [1]. Урядом виокремлено три стратегічно важливі напрями розвитку агровиробництва: державна підтримка фермерів; розвиток села; завершення земельної реформи. З цих напрямів логічно витікають п'ять основних пріоритетів – це розвиток: ринків збуту; органічного виробництва та нішевих культур; державних підприємств; зрошення; безпеки харчової продукції. З точки зору державної фінансової підтримки на 2017 рік закладено значне збільшення витрат порівняно з попередніми 4 роками та поновлення багатьох державних програм, у т. ч. програму здешевлення кредитів (табл. 1).

Слід зазначити, що загалом на потреби АПК 2017 р. заплановано 9,4 млрд. грн. бюджетних коштів, з них на фінансову підтримку сільськогосподарських товаровиробників малого та середнього бізнесу – 4,8 млрд. грн. або 51,1 %. Фінансова підтримка заходів шля-

хом здешевлення кредитів не зазнала суттєвих змін порівняно із 2015-2016 р. р. і дорівнює 300 млн. грн., що набагато менше 1%. Відповідно до цієї програми компенсації підлягають відсоткові ставки за кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із закупівлею пально-мастильних матеріалів, насіння, добрив, засобів захисту рослин, кормів, сировини та інгредієнтів для виробництва комбикормів, ветеринарних препаратів, спермопродукції, молодняка

сільськогосподарських тварин та птиці, обладнання для тваринницьких ферм і комплексів, запасних частин для ремонту сільськогосподарської і зрошувальної техніки та обладнання, енергоносіїв та оплати послуг, пов'язаних із виконанням ремонтних робіт сільськогосподарської і зрошувальної техніки, робіт (послуг) з підготовки та обробітку ґрунту, посіву, захисту рослин від хвороб і шкідників, внесення добрив та підживлення, збирання врожаю [5, 6, 8].

Таблиця 1

Видатки загального та спеціального бюджетів на програми розвитку підприємств АПК на 2013-2017 р. р., млн. грн.

Програми бюджетної класифікації	роки					Відхилення 2017 р. від		
	2013	2014	2015	2016	2017 план	2016 р.		2013 р. % (р.)
						+;-	% (р.)	
Фінансова підтримка заходів шляхом здешевлення кредитів	0,960	-	290,6	300,0	300,0	-	-	312,5 р.
Фінансова підтримка заходів АПК	-	-	-	5,0	60,0	55,0	12 р.	-
Підтримка садівництва	94,8	43,9	-	-	75,0	75,0	-	79,6
Підтримка тваринництва	721,0	371,2	40,6	50,0	170,0	120,0	3,4 р.	23,6
Фінансова підтримка с.-г. товаровиробників	-	-	-	-	4774,3	4774,3	-	-
Разом	816,8	415,1	331,2	355,0	5379,3	5024,3	15 р.	6,6 р.

Джерело: складено на підставі даних Мінагрополітики та [1, 4, 10].

Отже, відносно не значні бюджетні кошти передбачаються для часткової компенсації вартості короткострокових кредитів, які не можна вважати інвестиціями. Державою передбачаються кошти на компенсаційні виплати у розмірі 20 % вартості придбання сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва, працюють також схеми придбання техніки та обладнання на умовах фінансового лізингу. Однак довгострокове банківське кредитування підприємств АПК досі залишається не типовим явищем в Україні.

Досвід економічно розвинутих країн навпаки свідчить про наявність довгострокового креди-

тування аграріїв. При цьому фермери не беруть участь у конкурсі, а самостійно обирають систему кредитування. Так, організація аграрної кредитної системи США складається з трьох рівнів:

1. Система комерційних банків, які мають високу довіру до здатності фермерів повертати кредитні кошти і є основним джерелом отримання фермерами кредитних ресурсів (їх питома вага складає 42,4% загальної суми кредитування). Кредити надаються банками на умовах, зазначених у статутах, державою не підтримується.

2. Другий рівень – це фермерська кредитна система, яка є мережею кредитних установ, власниками яких є одержувачі кредитів, підтримується державою.

3. Особливе місце в системі кредитування фермерів США належить Farm Service Agency Міністерства сільського господарства США. Агентство є останньою інстанцією до якої можуть звернутися фермери по отримання кредиту у разі, якщо вони не можуть їх одержати в комерційних банках чи за допомогою фермерської кредитної системи.

Кредитне агентство надає кредитні кошти навіть новоствореним фермерським господарствам. Термін кредитування від 7 до 40 років, відсотки по кредитах, не перевищують 4% річних. Такі умови кредитування надають можливість розвивати власне виробництво, вирішувати низку питань екологічного характеру [12].

Кооперативні засади сільськогосподарської самопомогі досить поширені у Німеччині. Спеціальні кредитні програми Державного сільськогосподарського банку протягом багатьох років стали показовими для системи аграрного кредитування у Німеччині. Німецька система обслуговування складається з кооперативних

банків (місцевих та регіональних); ощадних кас, які переважно є державними кредитними закладами; спеціалізовані іпотечні банки, приватні комерційні банки, сільськогосподарський рентний банк. Останній відкриває кредити всім підприємцям, що зайняті у сільському, лісовому та рибному господарствах. Відносно видачі пільгових і державних кредитів існують численні регламентації. Для отримання кредитів потрібно подати ряд документів від місцевої влади [11].

Кожен вид кредитування має свої переваги і недоліки, ефективність його застосування залежить від фінансових можливостей країни, продуманості та ретельного здійснення схеми надання кредитів, прозорості та зрозумілості доступу до пільгових кредитних ресурсів. Так, високих результатів у кредитуванні аграріїв досягли країни, у яких представлена розвинута кредитна інфраструктура (Німеччина, Франція, Індонезія, Туніс). У США спостерігається висока ефективність поєднання спеціалізованих кредитних інститутів і заходів прямої державної підтримки на тлі високого ступеня розвитку фондового і земельного ринків, що особливо помітно при кредитуванні фермерів [2].

Таблиця 2

Напрями державного врегулювання іпотечного кредитування аграріїв України під заставу землі

Основні проблеми кредитування аграріїв під заставу землі	Пропозиції щодо державного врегулювання кредитування аграріїв під заставу землі
Низька ліквідність сільськогосподарських земель (35 % за Постановою НБУ)	Контроль якості послуг приватних нотаріусів та держави щодо оцінки землі та нотаріального посвідчення на право власності
Неліквідність поодиноких земельних паїв. Банки цікавлять площі 100 га та більше переважно державної або комунальної власності або землі консолідованих агрохолдингів	Контроль якості інформаційних послуг оцінювачів та ріелторів щодо земельних ділянок як предмета застави
Непрозорість бізнес-моделей малих фермерських господарств	Чітке визначення прав на землю у Земельному кадастрі, виправлення помилок
Висока вартість оформлення прав на заставну землю	Врегулювання алгоритму адекватної цінової політики щодо земельних ділянок як предмету застави
Високі кредитні ризики у аграріїв	Законодавче закріплення створення реєстраційної бази щодо прав власності та ціни на землю
Неврегульованість оподаткування продажу землі	Проведення on-line земельних аукціонів
Неврегульованість обліку земельних ділянок у Земельному кадастрі	Встановлення чіткої бази оподаткування продажу земель: або нормативна грошова оцінка або ціна продажу
Неврегульованість цінової політики щодо земельних ділянок	Запровадження обов'язкового гарантування повернення принаймні 70 % кредиту через механізм негайної реалізації земельної іпотеки
Низька якість інформаційних послуг щодо земельних ділянок як предмету застави	Застосування у якості заставного договору механізму фінансового лізингу: переходу права власності на землю до аграрного підприємства після повної виплати кредиту

Джерело: розроблено з використанням [3].

Розвинення багаторівневої системи аграрного кредитування на кооперативних засадах для України є справою майбутнього через брак ресурсів та кризи банківської системи. На часі є перспектива кредитування агробізнесу під заставу землі через скасування мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення згідно оновленого Меморандуму між Україною на МВФ, що може відбутися вже на початку 2018 року. Але для масового запуску іпотечного кредитування за новою для країни формою необхідно провести планомірну, ретельну роботу щодо врегулювання державою значної кількості питань щодо цього процесу (табл. 2).

Отже, державне регулювання аграрного кредитування під заставу землі охоплює досить широке коло питань, які необхідно розв'язувати найближчим часом, особливо якщо розглядати цей вид кредитування як джерело довгострокових інвестицій.

Висновки, пропозиції та напрями подальших наукових розвідок.

1. Незважаючи на те, що державний бюджет 2017 року є, певною мірою, безпрецедентним у сенсі державної підтримки аграріїв за різноманітними новими і поновленими програмами, міцна підтримка фермерів середнього та малого агробізнесу носить не стільки економічний, скільки соціальний характер. Адже зайнятість населення у сільській місцевості, підвищення соціальних стандартів є важливим напрямом державного розвитку,

але запровадження інноваційних технологій, створення власних наукових розробок можливе тільки на крупних аграрних підприємствах з високим рівнем товарного виробництва.

2. Позитивним моментом є те, що державні програми щодо пільгового кредитування аграрних підприємств, які було призупинено у 2013 – 2014 р. р., з 2015 р. поновлено, але, на жаль, у дуже незначному обсязі порівняно з іншими напрямами підтримки аграрних товаровиробників.

3. Враховуючи особливості аграрного виробництва, необхідним видом кредитного забезпечення для підприємств галузі є довгострокове кредитування з пільговою платою за користування коштами. Така практика є досить розвинутою у країнах з розвинутою системою агрокредитування через створення кооперативних банків та кредитних спілок за умови їх державної підтримки.

4. В умовах України розглядається можливість іпотечного кредитування під заставу землі. Цей вид кредитування може стати перспективним джерелом довгострокових фінансових ресурсів для аграрних товаровиробників за умови оперативного державного врегулювання досить широкого кола економічних та юридичних питань.

Подальші наукові розвідки будуть проводитись у напрямі проведення досліджень та надання рекомендацій щодо внутрігосподарського управління фінансовими ресурсами аграрних підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маслак О. Бюджетирование агропроизводства 2017 года / О. Маслак // Пропозиція. — 2016. — № 12. — С. 44-46
2. Грубінка І.І. Державна підтримка аграрних підприємств: іноземний довід та вітчизняний досвід / І.І. Грубінка // МНУ ім. В.О. Сухомлинського «Глобальні та національні проблеми економіки». — 2016. — Вип. 10. — С. 776-778.
3. Запах ринку. Чи будуть банки кредитувати під заставу ріллі – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.epravda.com.ua/publications/2017/04/25/624207/
4. Здешевлення коротко- і довгострокових кредитів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/kredit-vs-lizing-ak-derzava-pidtrimue-kupivlu-silgosptehniki>
5. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників у 2017 році // Постанова від 8 лютого 2017 р. № 77. – [Електрон-

ний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/ru/document/100004170-pro-zatverdzhennya-poryadku-vikoristannya-koshtiv-peredbachenikh-u-derzhavnomu-byudzheti-dlya-finansovoyi-pidtrimki-silskogospodarskikh-tovarovirobnikiv-u-2017-rotsi-postanova-kmu-vid-08-02-2017-no-77>

6. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів // Постанова КМУ від 29 квітня 2015 р. № 300. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-%D0%BF>

7. Про Державний бюджет України на 2017 рік // Закон України від 21.12.2016 р. № 1801. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>

8. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва // Постанова від 1 березня 2017 р. № 130. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF>

9. Стан кредитування АПК у 2015 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/17529>

10. Степанюк О.І. Кредитування сільського господарства України : аналіз динаміки / О.І. Степанюк, М.Я. Демчишин, О.В. Турченок // Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького. – 2016, т. 18, № 2 (69). – С. 155-159.

11. Report by the Secretariat // Trade Policy Review of European Communities/WT/TPR/G/177. – 22 January. – 2007. – P. 1-49.

12. Report by The European communities // Trade Policy Review of United States of America/ WT/TPR/G/177 – 3 March. – 2006. – P. 5-21.